

Kaptan-ı Derya Canım Hoca Mehmed Paşa

Meltem Aydın*

Öz

Canım Hoca Mehmed Paşa, 1706'dan itibaren Osmanlı kroniklerinde ve Osmanlı arşiv belgelerinde adı sıkça geçen kaptanlardan birisidir. Sultan III. Ahmed ve Sultan I. Mahmud dönemlerinde aralıklarla üç kez kaptan-ı deryalık görevine getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'nın olumsuz etkilerinden kurtulma çabası içerisinde bulunduğu bir dönemde, Akdeniz'de Venediklilere, Karadeniz'de ise Ruslara karşı yürütülen mücadeleler içerisinde yer almıştır.

Denizcilik alanında önemli hizmetleri olmasına rağmen Osmanlı tarihinde hak ettiği yeri alamamıştır. Özellikle cüretkâr tavırları ve devlet adamları ile yaşadığı anlaşmazlıklar azledilmesine yol açmıştır. Bu çalışmada dönemin kronikleri ve arşiv belgeleri ışığında Canım Hoca Mehmed Paşa'nın denizcilik alanındaki faaliyetleri ve dönemin olayları aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Canım Hoca Mehmed Paşa, Kaptan-ı Derya, Patrona Halil İsyanı, Lale Devri

* Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü- Kars /Türkiye
meltemtokucu@gmail.com

GİRİŞ

Osmanlı denizcisi olan Canım Hoca ¹ Mehmed Paşa'nın ne zaman doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. Nereli olduğu konusunda ise farklı görüşler mevcuttur. Şem'dânî-zâde'ye göre Trablusludur. Subhî Efendi ise "neşv ü nemâsı Cezâyir'de olmağla" diyerek Cezayir'de büyüdüğünü ifade etmiştir (Şem'dânî-zâde 1976: 21; Subhî 2007: 84). Fakat Canım Hoca Mora yarımadasındaki Peloponnese bölgesinde bulunan Koron kasabasında doğmuştur (Setton 1991:428; Bostan 2014:185). Leventlikten ² yetişmiş daha sonra kalyon süvarisi ve kapudan olmuştur. Karlofça Antlaşması öncesinde Venediklilerle yapılan Mora savaşlarında (1684-1699) esir düştüğü için yedi yıl kürek mahkûmu olarak yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin ödediği yüz duka altını fidye ile yeniden özgürlüğüne kavuşmuştur (Setton 1991:428).

Osmanlı kaynaklarında yer alan bilgilere göre, Canım Hoca önce kaptan-ı derya İbrahim Paşa, daha sonra da Süleyman Paşa'nın emrinde kapudan olarak görev yapmıştır. Bu dönemde Osmanlı donanması Akdeniz'de Venedik, Ceneviz ve Malta korsanlarına karşı mücadele etmiş ve Mısır-Hicaz güzergâhında güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Bu hizmetlerin yerine getirilmesinde Canım Hoca'ya da önemli görevler düşmüştür. 11 Cemaziyülevvel 1118 / 21 Ağustos 1706'da kendisine gönderilen bir emirde, İstanbul'dan Mısır'a vali olarak tayin edilen Ali Paşa'nın güvenli bir şekilde Mısır'a ulaştırılmasını sağlanması istenmiştir. Bu emirde "Akdeniz'de kalyonlar üzerinde başbuğ olan Canım Hoca Kapudan" ifadesinin kullanılması donanmada itibarlı bir kapudan olduğunu göstermektedir (C.BH: 28/1334).

1707'de görevlerinden azledilen Mekke Şeyhülharemi Mehmed Ağa ile Naibülharemi Osman Ağa'nın yerlerine görevlendirilen yeni şeyhülharem ve naibülharem, İstanbul'dan denizyolu ile bölgeye gönderilirken, bunların salimen yerlerine ulaştırılması sorumluluğu öncelikle Kaptan-ı derya İbrahim Paşa'ya verilmiş ancak, kaptan-ı deryanın bölgede olmaması halinde ise bu hizmetin Canım Hoca tarafından yerine getirilmesi istenmiştir. Canım Hoca'ya gönderilen 29 Ramazan 1119 / 24 Aralık 1707 tarihli emirden Akdeniz'deki Osmanlı donanmasına ait kalyonlardan kendisinin sorumlu olduğu anlaşılmaktadır (C.DH: 247/12309).

Canım Hoca, 26 Muharrem 1121/ 7 Nisan 1709 tarihinde Akdeniz sahillerini korumak üzere sekiz parça kalyon ile tersaneden ayrıldıktan kısa bir

süre sonra Malta korsanlarıyla karşılaşmış ve yapılan muharebede bir kıta şehtiye ³ aktarmasını ele geçirmiştir. Ardından yetmiş parça topu olan bir kıta Ceneviz korsan kalyonuna rast gelmiş ve bu gemiyi de ele geçirmeyi başarmıştır. Ele geçirdiği Malta ve Ceneviz kalyonlarıyla birlikte 19 Şaban 1121 / 24 Ekim 1709'da İstanbul'a dönerek Tersâne-i Âmire'ye girmiştir (Râşid 2013: II, 805, 825).

Canım Hoca, 1711 başlarında Draç kalesine cephan ve mühimmat teslim edip geri dönerken, Anapoli körfezinde İспенç adası yakınlarında, Cenevizlilere ait bir kalyon ve iki şayka ile karşılaşmıştır. Osmanlı donanmasını görünce bölgeden uzaklaşmaya çalışan Ceneviz kalyonu Kara Suna adlı bölgede yakalanmış, Anapoli koyunda elli kadar askeri öldürülen ve otuz kadarı da esir edilen kalyon tamamen ele geçirilmiştir. Canım Hoca, kendi yanında görev yapan Hasan Hoca'yı 29 Zilhicce 1122 / 18 Şubat 1711'de İstanbul'a göndererek, bu önemli başarıyı III. Ahmed'e müjdelemiştir (C.BH:105/5077). Tersane-i Âmire zindanına teslim ettiği esirlere karşılık kendisine her bir esir için 350 kuruş ödenmiştir (Aydın 2011: 322).

Bostan'a göre Canım Hoca 1712 yılında Trablusgarp'a beylerbeyi tayin edilmiş ve bir Fransız kalyonu ile Trablusgarp'a giderek eyaletin idaresini kontrol altına almıştır. 1713 yılında Trablusgarp Beylerbeyiliğine Tersane Kethüdası Bekir Paşa'nın tayin edilmesi üzerine yeniden kapudan olarak göreve devam etmiştir. (Bostan 2014:185). Fakat Canım Hoca'nın Trablusgarp'a beylerbeyi olarak değil, Mısır'dan buraya vali olarak gönderilen ve Karamanlı Ahmed Paşa tarafından katledilen Halil Bey'in akıbetini soruşturmak üzere gönderildiği anlaşılmaktadır. Canım Hoca sorgulamak üzere yanına çağırdığı kişilerin Karamanlı Ahmed Paşa tarafından öldürülmesi üzerine karaya çıkmadan geri dönmek zorunda kalmıştır (Nehicüddin Efendi ve Hasan Safi 2013: 28, 193; Mehmed Nuri ve Mahmud Naci 2012: 143). Canım Hoca donanmada sadece kapudanlık yapmamış, zaman zaman Karadeniz ve Akdeniz'deki çeşitli tersanelerde kalyon inşa etmek görevlerinde de bulunmuştur (C.BH: 23/1106) ⁴.

1. BİRİNCİ KAPTAN-I DERYALIK DÖNEMİ (1714 - 1717)

Kaptan-ı Derya Olması: 11 Zilhicce 1126 / 18 Aralık 1714 tarihinde görünürde bir sebep yok iken Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa azledilerek, Osmanlı donanmasında başarılı hizmetleri görülen Canım Hoca diye bilinen

El-Hac Mehmed Kapudan vezirlik verilerek bu göreve getirilmiştir (Râşid 2013:II, 890). Bu dönemde Osmanlı Devleti daha önce Rusya'ya kaptırdığı Azak Kalesi'ni Prut Antlaşması ile geri almış ve Karlofça Antlaşması ile Venediklilere terk etmek zorunda kaldığı Mora yarımadasını geri alma ümidini artırmıştır. Akdeniz'de faaliyet gösteren Venedik korsanlarının Osmanlı gemilerini sık sık taciz etmesi üzerine yapılan diplomatik girişimlerden bir sonuç alınamamıştır. Karadağ'da çıkan isyanı bastıran Bosna Beylerbeyi Numan Paşa, Venedik'in Karlofça Antlaşması şartlarını ihlal ettiğini rapor edince, 1 Zilhicce 1126 / 8 Aralık 1714'te Sadrazam Damat Ali Paşa'nın sarayında yapılan toplantıda Venedik'e savaş açılmasına karar verilmiştir (Uzunçarşılı 1978: IV/I, 101).

Savaş hazırlıkları çerçevesinde garp ocaklarına fermanlar gönderilerek ilkbaharda gemileriyle Osmanlı donanmasına katılmaları istendi, donanmayı güçlendirmek için hazırlıklara başlandı. Bu konuda en büyük görev Kaptan-ı Derya Canım Hoca'ya düşüyordu (Aktepe 1989: II, 33). Kaptan-ı derya bir iki sene içinde tamamlanması mümkün olabilecek yetmişten fazla gemiyi üç ay gibi kısa süre içinde hazır hale getirmişti. Donanma 23 Rebiyülevvel 1127 / 29 Mart 1715'te Yalı Köşkü önünde demir attı, kaptan-ı derya ve diğer denizcilere bu başarılarından dolayı hilatler giydirildi (Râşid 2013:II, 897).

İstendil Adası'nın ve Anapoli Kalesi'nin Fethi: Sefer hazırlıklarını tamamlayan Sadrazam Damat Ali Paşa 25 Rebiyülevvel 1127 / 31 Mart 1715'de İstanbul'dan hareket etti. III. Ahmed de orduyla birlikte Edirne'ye kadar geldi. Ordunun İstanbul'dan hareket etmesiyle birlikte Kaptan-ı Derya Canım Hoca donanma ile denize açıldı ve sadrazama mektup göndererek, Selanik'te görüşme talebinde bulundu. Ordunun Selanik'e gelmesinden bir gün sonra donanma Selanik limanına demir attı ve Canım Hoca, Sadrazam ile bir görüşme yaptı. Sadrazam, Ağriboz adasının güneydoğusunda Andros ve Mikone adaları arasında olan İstendil adasının alınması konusunda kaptan-ı deryaya talimat verdi. Canım Hoca ile birlikte ertesi gün Selanik limanına gelen Sadrazam, kalyonlardan toplar atılarak karşılandı ve Canım Hoca'ya kakum kürklü ⁵ hilat, diğer donanma kaptanlarına ise çeşitli hilatler giydirdi. Serdar akşama doğru limandan ayrılarak ordugâha döndü. Donanma ise İstendil adasına doğru yola çıktı (Râşid 2013: II, 904).

Venediklilerin elindeki İstendil adası Akdeniz yolu üzerinde olup korsan yatağı durumundaydı. Daha önce Kaplan Paşa, Köseç Ali Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa gibi pek çok denizci tarafından alınmak istenmiş fakat başırlamamıştı. Kandiye'nin fethinden dönen Fazıl Ahmed Paşa da adayı ele geçirmek istemiş fakat kalenin büyüklüğü ve sağlamlığını görünce vazgeçmişti.

3 Cemaziyülâhır 1127 / 6 Haziran 1715'te donanma gemilerinin İstendil'i kuşatması üzerine ada halkı iç kaleye çekildi. Atılan topraklarla birlikte Osmanlı kuvvetleri karaya çıkarak kuşatmayı ağırlaştırdı. Kale halkı karşı koyamayacaklarını anlayarak teslim oldu. Kalede bulunanlardan yaklaşık yüz kişi Venediklilerin hâkimiyetindeki Menekşe kalesine gönderilirken, yedi-sekiz yüz kişinin daha köylerine geri dönmelerine izin verildi. Kaledeki toprakların bir bölümü kalyonlara alınırken, diğerleri kalenin muhafazası için bırakıldı (Râşid 2013:II, 910, 911). Canım Hoca, fethi müjdelemek için selam ağasını sadrazama gönderirken, Mevkufatî İbrahim Efendi'yi (Lale Devri sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa) adanın tahririni yapmakla görevlendirdi (Uzunçarşılı 1978:IV/I, 101-104). Gençlik yıllarında İmboşta Venediklilere esir düşerek yedi yıl kürek mahkûmu olarak kalan Canım Hoca'nın kaptan-ı derya olarak aynı donanmaya karşı kazandığı bu ilk zafer, Mora seferi için de iyi bir başlangıç oldu (Hammer 2003: XIII, 169).

Sadrazam Damat Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Mora'da bulunan Gördüs kalesini aldıktan sonra (1 Receb 1127 / 3 Temmuz 1715) yarımadanın doğu kıyısındaki Anapoli üzerine hareket etti ve Boğazağzı, Arhos kasabalarını aşarak, Anapoli kalesi önünde otağını kurdu. 10 Receb 1127 / 12 Temmuz 1715'te Anadolu Beylerbeyi Türk Ahmed Paşa kale kapısı tarafından, Rumeli Beylerbeyi Sarı Ahmed Paşa ise Plamuta tabyası tarafından kaleyi kuşatmaya başladılar (Râşid 2013:II, 922).

Kuşatmanın üçüncü günü, Canım Hoca komutasındaki donanma yaklaşık yetmişten fazla gemi ile limana girdi ve kaleyi top ateşine tutmaya başladı. Kuşatmanın daha etkili olabilmesi için gemilerde bulunan topraklar, kale dibine indirildi. Kalenin fethinin ancak kale etrafında bulunan Plamota ve Aktabya'nın ele geçirilmesi ile mümkün olacağını düşünen Sadrazam karadan, Canım Hoca da deniz tarafından tabyalara şiddetli hücumlarda bulundular. Plamota tabyasının düştüğünü gören Aktabya muhafızları Anapoli'ye doğru kaçmağa başlayınca, onları takip eden Osmanlı kuvvetleri kaleye girdi. Yaşa-

nan şiddetli çatışmalarla kale ele geçirildi. Fethin tamamlanmasından sonra Sadrazam, Canım Hoca'nın baştardasında kale önüne kadar geldi ve kale çevresini dolaştıktan sonra kaptan-ı derya ile bu zaferde emeği geçenlere iltifatlar etti. Kalenin ve etrafındaki tabyaların tamirinden sonra muhafızlar konularak adanın tahriri yapıldı (Râşid 2013:II, 923, 924, 929).

İğne (Niyo) Adası, Koron ve Anavarin Kalelerinin Ele Geçirilmesi: Anapolı'nın fethinden sonra, Modon, Koron ve Anavarin'in bulunduğu Mora'nın güneybatısına doğru gidilmesi kararlaştırıldı. Canım Hoca 28 Receb 1127 / 30 Temmuz 1715'te top ve zahire yüklü gemilerle karadan gidecek olan ordudan önce hareket etti (Uzunçarşılı 1978: IV/I, 105).

Canım Hoca Koron'a doğru yol alırken İğne (Niyo) adası önüne gelince, Sadrazam Damat Ali Paşa'dan aldığı talimat gereği ada halkına, “arz-ı inkıyad ederlerse ne güzel ve illâ inâd ederlerse donanma-yı hümâyun ile üzerlerine varacağın” diye haber gönderdi. Adada bulunan ahali direnmeden teslim oldu. Fethi Sadrazam'a bildiren Canım Hoca yedi günlük bir yolculuktan sonra Koron, Modon ve Anavarin kalelerine birer saatlik mesafede olan Beyoğlu Değirmenleri mevkiine geldi (Râşid 2013: II, 937).

Koron ve Anavarin kalelerindeki muhafızlar yaklaşmakta olan Osmanlı ordusuyla donanmasına Venedik'in yardımı olmadan karşı koyamayacaklarını anlayınca, iç-dış kalelerdeki mühimmatlarını tahliye ederek Modon kalesine sığınmışlardı. Savunmasız kalan Koron ve Anavarin kaleleri kolayca ele geçirildi.

Modon Kalesi'nin Fethi: Kuşatma için Modon kalesi önüne gelen Sadrazam Damat Ali Paşa, Venedik donanmasının kaleyi denizden savunmak üzere burada olduğunu gördü. Modon'a otuz mil mesafede Koron kalesi açıklarında demir atmış olan Canım Hoca'ya haber göndererek, gemilerde bulunan ağır toplar ve zahireyi derhal getirmesini emretti. Fakat kaptan-ı derya “rüzgâr nâ-müsâiddir” diyerek, üç günlük bir gecikme ile yola çıktı. Osmanlı donanmasının Modon limanına doğru yol aldığını haber alan Venedik donanması limandan ayrılmaya başladı. Bunun üzerine kale halkı; “Bizi böyle hasım ağzında bırağup nereye gidersiz” deyince onlar da; “Türk'ün donanması gelürmüş bu kal'anın limanı teng olup mahall-i harb ü ceng değildir. Tahminimiz deryaya doğru çıkup Türk'ün donanmasıyla muhârebe ve anları bozup gâilelerin def etdükden sonra yine gelüp bu limanda karar ve sizlere murâdımız imdâd etmektedir” deyip ayrıldılar.

Canım Hoca komutasındaki donanmanın Modon limanına girdiğini gören kıyıda bazı kişiler; “Düşmen-i dinin donanması hazır meydanda iken üzerine varılmadı.” diyerek kaptan-ı deryayı eleştirmeye başladılar. Sadrazam Damat Ali Paşa da karaya çıkan Canım Hoca’ya gecikmenin sebebini sordu. Canım Hoca; “Rüzgâr nâ-müsâid olmağın bir vechile ta’kib mümkün olmadı. Bu deryâ ahvâlidir, karadan tahmîn olunduğu gibi hareket kâbil değildir.” diyerek durumu açıkladı.

Sadrazam Damat Ali Paşa, Anapoli kalesinin fethinden sonra Diyarbakır Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa’yı İnebahtı körfezinde bulunan Mora Kasteli’ni fethetmek üzere görevlendirmişti. Sadrazam Modon önlerine geldiğinde Kastel kalesinin emânla teslim alındığını öğrendi. Başlangıçta Sadrazam’ın kalenin direnmeden teslim edilmesi teklifini kabul etmeyen Modon kalesi kumandanı General Pasta, Mora Kasteli’nin teslim olduğu haberini alınca beyaz bayrak ile direnmekten vazgeçtiğini gösterdi ise de Serdar Damat Ali Paşa bu durumu dikkate almayarak dört-beş günlük mücadeleden sonra, Ağustos 1715’te Modon’u ele geçirdi (Râşid 2013:II, 939,940).

General Pasta esir alınarak, Canım Hoca’ya getirildi. Barış döneminde kadirgaları bağlamak ve gemilere su almak gibi konularda kendisine yardımcı olduğu için Paşa, Sadrazam karşısında General Pasta’ya ve yanında bulunanlara sahip çıkarak hayatlarının bağışlanmasını sağladı (Uzunçarşılı, IV/I, 106). Hammer’e göre ise Canım Hoca’nın bu tutumunda, Venedik kalyonunda esir olduğu dönemde General’den gördüğü iyilikler etkili olmuştu (Hammer 2003: XIII, 173).

Çuka (Serigo) Adaları, Menekşe Kalesi, Suda ve İşperlonga Kalelerinin Fethi:

Modon’un fethinden sonra Mora yarımadasının güneydoğusunda bulunan Menekşe kalesinin zaptı için Anadolu Beylerbeyi Türk Ahmed Paşa kuvvetleri ile karadan ilerlerken Canım Hoca da orduya denizden destek vermek üzere Modon limanından ayrıldı. Yol üzerinde bulunan Çuka (Serigo) adaları 1 Ramazan 1127 / 31 Ağustos 1715’te Osmanlı hâkimiyeti altına alındı (Râşid 2013:II, 943).

Menekşe önlerine gelen Türk Ahmed Paşa’nın kalenin teslimi teklifine olumlu cevap veren kale muhafızı ancak Canım Hoca’ya teslim olabileceklerini bildirince, kale kaptan-ı derya tarafından 5 Ramazan 1127 / 4 Eylül

1715'te teslim alındı. Daha sonra Ayamavra kalesi de Rumeli Beylerbeyi Sarı Ahmed Paşa tarafından fethedilerek Mora'nın tamamı tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu (Uzunçarşılı, IV/I, 106,107).

Girit'in fethinde çok önemli bir yeri olan Kandiye'nin Fazıl Ahmed Paşa tarafından 1669 yılında teslim alınması sırasında yapılan anlaşmayla Suda, İşperlonga ve Granbusa kaleleri ile Bosna sınırındaki Kilis Venediklilere bırakılmıştı. O dönemden beri bu bölgeler bir korsan yatağı haline gelmişti. Mora'nın yeniden fethinin gerçekleştirildiği bu seferde, Suda ve İşperlonga kalelerinin ele geçirilmesi konusunda bir fırsat ortaya çıktı. Sadrazam Damat Ali Paşa'nın talimatıyla Canım Hoca Suda kalesini deniz tarafından kuşattı. Hanya muhafızı Mehmed Paşa'nın da karadan kendisine destek vermesi sonucunda kale, 25 Ramazan 1127 / 24 Eylül 1715'te ele geçirildi. İşperlonga kalesi ise denizden donanma, karadan Kandiye kale komutanı İzmirli Ali Paşa tarafından kuşatılınca teslim olmak zorunda kaldı (Uzunçarşılı, IV/I, 108).

Mora'nın Venediklilerin elinden geri alınması için yapılan bu seferde, denizden Osmanlı ordusuna destek veren Canım Hoca sırasıyla, İstendil adası, Anapoli kalesi, İğne (Niyo) adası, Modon kalesi ve Çuka (Serigo) adalarını ele geçirerek, Mora kıyılarından Venedik'in uzaklaştırılmasını ve bu bölgelerde tekrar Osmanlı hâkimiyetinin kurulmasını sağlamış oldu. Ayrıca Girit'teki Suda ve İşperlonga kalelerini de ele geçirerek Girit'in fethini tamamladı.

Kış mevsiminin yaklaşması üzerine Edirne'den Canım Hoca'ya gönderilen fermanla donanma ile İstanbul'a dönmesi emredilmişti. 13 Zilhicce 1127 / 10 Aralık 1715'te İstanbul'a gelen donanma Yalı Köşkü önüne demir attı. Canım Hoca ve diğer kaptanlara hilatler giydirildikten sonra donanma Tersâne-i Âmire'ye çekildi (Râşid 2013:II, 970).

Korfu Seferi ve Azledilmesi: 1716 yılında Sadrazam Damat Ali Paşa, Avusturya üzerine sefere çıkarken Kaptan-ı Derya Canım Hoca ve Mora Seraskeri Kara Mustafa Paşa'yı da Adriyatik denizinde bulunan ve Venedik donanmasının üs olarak kullandıkları Korfu adası üzerine sefere memur etti (Uzunçarşılı, IV/I,122). Canım Hoca 5 Rebiyülâhır 1128 / 29 Mart 1716'da donanma ile İstanbul'dan ayrılıp (Mehmed Hafid 1952: 46) Mora'ya geldi. Ferendos iskelesinden sekiz bin kadar asker alarak, Korfu adasına doğru yola

çıktıktan sonra otuz iki parçalık Venedik kalyonuyla karşılaştı. Yapılan beş saatlik savaştan sonra Venedik donanmasını yenerek, Korfu önlerine geldi. Adanın doğu sahilinde bulunan kaleyi kuşatarak karaya asker çıkardı. Kuşatma için asker sayısı yetersizdi (Râşid 2013:II,1010) ve Venedik donanması tarafından Korfu'ya verilen destek engellenemiyordu. Sadrazamın; “Eğer bu sene Körfez Kal'asını kabza-i teshire getürmezseniz katl olunursunuz,” şeklinde gönderdiği emri alan Canım Hoca ve Mora seraskeri Mustafa Paşa kaleye birkaç yürüyüş yapmışlarsa da ancak Kızıltabya'yı ele geçirebilmişlerdi. Serasker Kara Mustafa Paşa'nın talebi üzerine yeni levent yazımı için sadrazam tarafından altmış bin kuruş ödenek tahsis edildi. Fakat bu sırada Avusturya seferinde bulunan Sadrazam Damat Ali Paşa'nın Petervaradin Muharebesi bozgunu sırasında şehit düştüğü haberi geldi. Askerin bu haberi alıp dağılmasından endişe eden III. Ahmed, gizli bir Hatt-ı Hümayun ile üç gün içinde Korfu kalesi ele geçirilemezse tüm mühimmatın alınarak adanın terk edilmesini emretti. Fakat Serasker Kara Mustafa Paşa, Kaptan-ı Derya Canım Hoca ve Topal Osman Paşa'nın aralarındaki anlaşmazlık üzerine bu gizli haberi alan asker, tüm mühimmatı adada bırakarak Ferendos sahiline geçti. Adada bırakılan mühimmat arasında yirmi üç balyemez top, otuz şâhî top, yedi humbara, iki yüz yetmiş çift top arabası ve mandaları, yüz elli kadar top beygiri, iki bin küçük ve büyük baş hayvan, külliyetli barut ve cepheane bulunuyordu (Râşid 2013:II,1027,1028). Bu durumu fırsat olarak değerlendiren Venedik karşı atağa geçerek önce Preveze'yi daha sonra da Voniçe kalesini ele geçirdi (Uzunçarşılı, IV/I,123).

Kaptan-ı Derya Canım Hoca 1715 yılı faaliyetlerinde oldukça başarılı olmasına rağmen, 1716'daki Korfu yenilgisi sonucunda 2 Rebiyülevvel 1129 /14 Şubat 1717'de azledildi. Yerine Kethüda İbrahim Paşa donanmanın başına getirilirken kendisi de Çavuşbaşı Ağa tarafından Yedikule'de hapsedildi (Râşid 2013:II,1056).

2. 1718-1730 YILLARI ARASINDAKİ FAALİYETLERİ

Yedikule'de hapsedilen Canım Hoca, bir süre sonra affedilerek 1718'de Koron muhafızlığına tayin edildi. 21 Şevval 1135 / 27 Mayıs 1723 tarihinde kendisine gönderilen bir hüküm ile Sinop'ta kereste ve diğer malzemeleri taşıyacak 21,5 zira (16,29 m) uzunluğunda iki adet tombaz gemi inşa etmeye memur edildi (Aydın 2011:51,64). Daha sonra kendisine gönderilen bir emirde Kaş, Soğucak ve Sohum'da yeni kaleler inşa edilmeye karar verildiği

ve bu kalelerin inşasında kullanılacak malzemeleri taşıyabilmek için toplam kırk parça tombaz ⁶ gemi yaptırmayı istendi. Bunlardan otuz üç tanesi tamamlanmak üzereyken yirmi tombaz gemi daha eklendi. Gemilerin inşası için gerekli ödeneğin Kastamonu avarız ve nüzul malından karşılanması konusunda 15 Cemaziyülevvel 1136 / 10 Şubat 1724 tarihinde kendisine; 10 Şaban 1136 / 4 Mayıs 1724 tarihinde de Kastamonu kadısına talimat verildi (C.BH: 9/440; C.BH: 97/ 4686). Canım Hoca yapımı tamamlanan gemilerle birlikte Sinop iskelesinden ayrılarak, 7 Ramazan 1136 / 30 Mayıs 1724'te İstanbul'a geldi ve gemileri donanmaya teslim etti. Sinop'a onun yerine donanmada görev yapan kaptanlardan Salih Paşa gönderildi (AE. SAMD. III. : 208/ 20095).

Canım Hoca 1 Safer 1139/ 28 Eylül 1726'da Tırhala Sancağı arpalık olarak verilmek suretiyle Karayılanzâde Mehmed Paşa'nın yerine Hanya muhafızlığı görevine tayin edildi (Râşid 2013:III, 1457). İkinci kez kaptan-ı derya olduğu 1730 yılına kadar geçen süre içerisinde önce Batı Akdeniz'de Cezayir kıyılarında bulundu, daha sonra Karadeniz'e geçerek üçer ambarlı iki parça gemi inşasına memur edildi ve bu gemileri inşa ettirip Tersâne-i Âmir'e getirdi. Bu hizmetlerinden dolayı çok büyük takdir ve iltifat aldı. Fakat onun bu başarılarından hasetlenen Vezir damadı Mustafa Paşa'nın tahrikiyle 10 Safer 1142 / 4 Eylül 1729 tarihinde Eğriboz sancağı kendisine tevcih edilmek suretiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı (İE. TCT:15 /1727; Karahasanoglu 2009: 139-151).

3. İKİNCİ KAPTAN-I DERYALIK DÖNEMİ (1730-1731)

Kaptan-ı Derya Olması: Tersanede çıkan bir yangın sebebiyle 4 Cemaziyülevvel 1130 / 5 Nisan 1718 tarihinde kaptan-ı deryalıktan azledilen Kethüda İbrahim Paşa'nın yerine Süleyman Hoca bu göreve getirildi. Onun vefatı üzerine de Lale Devri Sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın damadı olan Kaymak Mustafa Paşa 20 Zilkade 1133 / 12 Eylül 1721 tarihinde kaptan-ı derya oldu. Fakat Patrona Halil isyanı sırasında 15 Rebiyülevvel 1143 / 28 Eylül 1730'da Tersâne-i Âmir'den kovuldu ve üç gün sonra kayınpederi ve diğer arkadaşları ile birlikte katledildi. Bu dönemde Patrona Halil üç tuğ ile kaptan-ı derya olmak istemiş fakat yapılan müzakereler sonucunda bu karardan vazgeçirilmişti (Destarî Sâlih 1962: 26). Yaklaşık on gün süren kargaşa döneminde Abdi Paşa kaptan-ı deryalığa vekâlet etti. Ortamın sakinleşmesinden sonra Hafız Ahmed Paşa kaptan-ı derya oldu. Fakat denizcilik

tecrübesi olmadığı için uzun süre bu görevde kalamadı ve kendisine Sayda Eyaleti tevcih edilmek suretiyle azledildi (A.E. I. Mahmud:261/ 21152) ⁷.

İsyancıların yönetimde etkisinin halen devam ettiği bu dönemde, devlet erkânı kaptan-ı deryalık görevine denizcilikten yetişmiş ve önceki kaptan-ı deryalığı sırasında büyük bir şöhret kazanmış Canım Hoca'nın getirilmesi ni istiyordu. Patrona Halil İsyanı'ndaki zorba reisleri de Canım Hoca'nın leventlikten yetişmiş olmasını dikkate alarak “bizdendir, herhalde bizi korur” düşüncesiyle bu fikre karşı çıkmadılar. Böylece ferman gönderilip İstanbul'a çağrılan Canım Hoca, bir tuğ verilerek 15 Rebiyülâhır 1143 / 28 Ekim 1730'da ikinci defa kaptan-ı deryalığa getirildi (A.E. I. Mahmud:261/ 21152; Subhî Efendi 2007:49,50; Mehmed Hafid 1952: 48; Abdi Tarihi 1999, 55) ⁸.

Patrona Halil ve Adamlarının Öldürülmesi: III. Ahmed'in zorla tahttan feragat ettirilmesi üzerine padişah olan I. Mahmud, iktidarı eline aldığı günden itibaren bu zorbalardan kurtulmak ve devlet otoritesini yeniden kurmak için aralarında Canım Hoca Mehmed Paşa'nın da bulunduğu, güvendiği bazı devlet adamlarının desteğini aldı. İsyanın elebaşları olan Patrona Halil ile yeniçeri ağası Sarac Mehmed ve kul kethüdası Muslubeşe'nin Paşa Kapısı'nda (Babıâli) öldürülmeleri için bir plan yapıldı. Bu plana göre Patrona Halil ve adamlarının saraya gelmelerinin sağlanması görevi Kırım hanı Kaplan Giray'a verildi (Uzunçarşılı 1978, IV/I, 214, 215).

12 Cemaziyülevvel 1143 / 23 Kasım 1730'da veziriazam sarayında İran sorununu görüşmek üzere yapılan toplantıya Kırım Hanı Kaplan Giray, Müftü Mirzâzâde Şeyh Mehmed Efendi, Nakîb-i eşraf İmâdzâde, Rumeli Kazaskeri Dürriizâde, Anadolu Kazaskeri Zülâlî Efendi, İstanbul Kadısı Ebezâde İbrahim Efendi, yeniçeri ağası, sipah ağası, silahdar ağası, ocak halkının muteberleri, eski kaptan-ı derya olan Hafız Ahmed Paşa, Muhsinzâde Abdullah Paşa, Patrona Halil ve Canım Hoca katılmışlardı ⁹. Patrona Halil herkesten önce söz alarak: Pek çok kalenin düşmana kaptırıldığını, Acemden kaçan halkımızın Moskof kâfiri tarafından katledildiğini dile getirerek; “Biz kendüyi aramızda sulh vardır dost zannederdik, meğer düşman imiş üzerine sefer olunsun kızılbaşla birlikdir, yoldaşlarımızın intikamın alalım.” diyerek Rusya üzerine sefere çıkılmasında ısrarcı oldu. Toplantıda bulunan devlet erkânı bu fikre karşı sessiz kalmayı tercih ettiyse de Kırım Hanı, Lehistan'ın kendi topraklarından ordunun geçmesine izin vermeyeceği gerekçesi ile bu

görüşe itiraz etti. Bunun üzerine Patrona Halil sinirlenerek; “Bu toplantıya gereğinden fazla kişi çağrılmış, bunlardan çoğu savaştan anlamaz.” diyerek tepki gösterdi. Kırım Hanı; “Müşâveresi Devlet-i Aliyye’nin mahfî değildir ve efendiler bile olmalıdır, bizim anların râyından hâriç işimiz yoktur.” diye karşılık verince, müzakerelerin başka bir güne bırakılmasına karar verildi (Karahasanoglu 2009:149-150).

14 Cemaziyülevvel 1143 / 25 Kasım 1730’da İran Seferi ile ilgili yeni bir toplantı yapılacağı ve bu toplantı esnasında kendisine vezirlikle Rumeli Beylerbeyliği verileceği gerekçesi ile Patrona Halil ve diğer arkadaşları veziriazam sarayına çağrıldılar. Burada Patrona Halil ve adamlarını öldürmek için önceden tedbir alındı. Patrona Halil, “Padişah huzurunda hilat giymek isterim” diye diretince, planın sarayda uygulanmasına karar verildi. Patrona ve adamlarını öldürmek üzere hazır bekleyen Pehlivan Halil Ağa ve arkadaşları önceden saraya gönderildiler ve burada tertibat aldılar. Saraya gelen Patrona Halil ve arkadaşları, sünnet odası ile Revan Köşkü arasında bulunan sofada beklerken (Karahasanoglu 2009: 150,151) Pehlivan Halil ve arkadaşları tarafından katledildiler (Şem’dânî-zâde, 17,18).

Patrona Halil’in yanında bulunan yeniçeri ağası Kel Mehmed bizzat Canım Hoca tarafından öldürülmüştür. Destarî Sâlih, “mezburun can-ı habîsi dahi hazret-i Canım Hoca yediyle vâdi-i cehenneme ilka olundu” derken; dönemin diğer bir kroniği olan Abdi Tarihi’nde ise; “Yeniçeri ağasını Kapudan Paşa bir Cezayir palası ile sefere yolladı.” denilerek bu olay teyit edilmiştir. Destarî Sâlih, “Canım Hoca Kapudan Paşalık ile kürk geyip yerine gönderildi ve Muhsin-zâde Abdullah Paşa Yeniçeri Ağalığı ile hil’at-i pûş-i emr-i Hümâyun oldu ve pehlivan-ı sahib-kıran Halil Ağa’ya Kul kethüdalığı teklif olundukda...” (Destarî Sâlih 1962: 28,29; Karahasanoğlu 2009:195) şeklinde bir ifade kullanmak suretiyle Canım Hoca’nın bu olaydaki başarısından dolayı kaptan-ı deryalığa getirildiğini ima etmişse de yukarıda ifade edildiği üzere, Canım Hoca o sırada zaten kaptan-ı derya olup, kendisi hilat giydirilmek suretiyle ödüllendirilmiştir. Sayda Eyaleti tevcih edilen sabık kaptan-ı derya Hafız Ahmet Paşa’nın bu göreve gitmeyip, hâlâ İstanbul’da bulunması (A.E. I. Mahmud:261/21152) Destarî Salih’in bu hükme varmasında etkili olmuş olmalıdır.

1731 Yeniçeri İsyanı: Patrona Halil İsyanı’ndan yaklaşık altı ay sonra 17 Ramazan 1143 / 26 Mart 1731’de yeni bir yeniçeri isyanı yaşandı (Abdi

Tarihi 1999: 62). Patrona isyanı ile tahttan indirilen babası III. Ahmed'in ve katledilen kocası Damat İbrahim Paşa'nın intikamlarını almak isteyen Fatma Sultan'ın da desteklediği bu isyan kısa sürede büyüdü. I. Mahmud'u tahttan indirmeyi planlayan isyancılar, Et Meydanı'nda toplanarak İstanbul'un güvenliğini tehdit etmeye başladılar (Karahasanoğlu 2009:219). İsyancılar gruplara ayrılarak önce Ağa kapısını basıp, burada bulunan silah ve cephaneyi ele geçirdiler. Yeniçeri ağası Muhsinzâde Abdullah Paşa, arka kapıdan kaçarak canını zor kurtardı. (Abdi Tarihi 1999: 63). Asiler Topthane'ye, Eyüp'e ve Fatih'teki Hırka-i Şerif taraflarına bayraklar göndererek halkı isyana davet ettiler (Uzunçarşılı, IV/I, 217).

Sadrazam Kabakulak İbrahim Paşa, Kaptan-ı Derya Canım Hoca ve Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa, sancak-ı şerif altında toplanan askerlerle birlikte Etmeydanı'nda toplanan isyancıların üzerine yürüdüler. Asilerden bir grubun Kehle (Bit) Pazarı ve Sipah Pazarında bulunan dükkânların kepenklerini kırıp, yağmalamaya başladıkları sırada "Sancak-ı Resulu'llâh geliyor" sesleri duyuldu. Meydanda bulunan kalabalık Sultan Bayezid Camii avlusuna toplanırken içlerinden birkaç kişi sancak-ı şerife kurşun attı. Sancak-ı şerif etrafında toplanmış olan kuvvetler, bunun üzerine asiler üzerine hücumla geçti. Ele geçirilenler katledildi, diğerleri hızla dağılmaya başladı ve isyan büyümeden bastırılmış oldu (Abdi Tarihi 1999: 62, 63). Patrona Halil isyanından daha tehlikeli olan bu isyanın büyümeden bastırılmasında Sadrazam Kabakulak İbrahim Paşa, Kaptan-ı Derya Canım Hoca ve Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa'nın hızla hareket etmeleri ve sancak-ı şerifle isyancılar üzerine yürümeleri etkili olmuştur (Karahasanoğlu 2009: 219).

Canım Hoca Mehmed Paşa'nın Azledilmesi: Patrona Halil isyanı elebaşlarının öldürülmesinde ve daha sonra çıkan ikinci isyanın bastırılmasında önemli rol oynayan Canım Hoca'nın, "Fransız'a seferim vardır" diyerek, iki yüz civarında asker topladığı duyuldu. Bunu üzerine padişah tarafından Yalı Köşkü'ne davet edilerek 11 Zilkade 1143 / 18 Mayıs 1731'de kaptan-ı deryalık görevinden azledildi. Kaptan-ı deryalara ödenen has gelirlerinden kendisine 1143/1731 senesi Mart ayından Haziran ayı sonuna kadar yüz yedi günlük 1.352.159 akçe ödeme yapılan Canım Hoca (C.BH: 182/8576), bostancı başı sandalı ile önce Fenerbahçe'ye oradan da çektiri ile Girit adasında bulunan Resmo sancakbeyliğine gönderildi. Daha sonraki dönemde Karlili sancağının da dâhil edildiği Eğriboz muhafızlığına getirilmiştir

(Suphî 2007:196). Şem‘dânî-zâde’ye göre, Canım Hoca’nın azlinde, hareketlerindeki serbestlik ve Hatt-ı Hümayun ile yasaklanmış olmasına rağmen, izin almaksızın Tersâne-i Âmire’ye kahvehane yaptırmış olması etkili olmuştur (Şem‘dânî-zâde 1976: 21).

4. ÜÇÜNCÜ KAPTAN-I DERYALIK DÖNEMİ (1733-1736)

Kaptan-ı Derya Olması: Lale Devri’nde Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa’nın lakayt davranışları donanmanın ihmeline uğramasına yol açmıştı. Canım Hoca’nın kaptan-ı deryalıktan azledildiği 11 Zilkade 1143 / 18 Mayıs 1731 tarihinden itibaren, kaptan-ı deryaların sık değişmesi donanmanın daha da zayıflamasına neden oldu ¹⁰. Donanmayı yeniden eski gücüne kavuşturmak üzere kaptan-ı deryalık makamına tecrübeli bir kişinin getirilmesine karar verildi. Bu iş için Canım Hoca uygun görüldü ve 23 Zilkade 1145 / 7 Mayıs 1733’de üçüncü kez, Koca Bekir Paşa’nın yerine kaptan-ı derya oldu (Şem‘dânî-zâde 1976: 32; Mehmed Hafid 1952: 49; Suphî 2007:199).

1733 ve 1734 yıllarında donanma mutad olduğu üzere sahilleri ve ticaret gemilerini koruma görevini yerine getirmek üzere Akdeniz’de faaliyetlerde bulundu. Fakat bu dönemde 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı’na varan gelişmeler yaşandığı için özellikle donanmanın Karadeniz’deki faaliyetleri önem arz ediyordu.

Donanmanın Karadeniz’de Ruslarla Mücadelesi: Fatih’in 1453 yılında İstanbul’u fethi ile başlayan Karadeniz’i Türk gölü haline getirme süreci, 1459’da Amasra, 1461’de Sinop ve Trabzon’u hâkimiyeti altına alması ile devam etmiş ve 1475’te Kırım’ın fethi bu yolda elde edilen önemli bir başarı olmuştur. Fatih tarafından başarı ile uygulanan bu politika II. Bayezid döneminde de devam ettirilmiş, 1484’te önemli ticaret limanlarından olan Kili ve Akkırman fethedilerek Karadeniz’deki Osmanlı hâkimiyeti kesin olarak sağlanmıştı (Bostan 2007: 7, 8). Bu durum XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiş, ancak 1620’lerden itibaren artarak devam eden Kazak saldırıları sonucunda, Karadeniz’in bir Osmanlı gölü olduğu efsanesi çökmeye başlamıştı (İnalcık 2008: 60). Venedik raporlarına göre, II. Osman’ın 1621 yılında Lehistan (Hotin) seferine çıkmaya karar vermesinin sebeplerinden birisi de Kazakların baskınlarının müsebbibi olarak Lehlileri görüp, onları cezalandırmak istemesiydi (Emecen 2007: 454).

1683 yılındaki II. Viyana kuşatmasından sonra on altı yıl süren savaşlar sonucunda Azak kalesini Ruslara bırakmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, Rusların Karadeniz'e inmelerinin önündeki en büyük engeli kaldırmış oldu. Fakat 1711 yılında Rusya ile yapılan Prut Antlaşmasıyla Azak'ın yeniden Osmanlılara bırakılmış olması, Karadeniz'deki üstünlüğün geçici bir süre de olsa Osmanlılardan yana değişmesi anlamına geliyordu. III. Ahmed tarafından Rus Çarına gönderilen mektupta; "Karadeniz bi'l-küllüye kabza-i tasarruf-ı husrevanemizde olup kimesnenin alakası olmamağla ahidname-i hümayunum muktezasınca ahardan bir kayığın Karadeniz'e çıkmasına mesai olmayup..." denilmek suretiyle Karadeniz'in bu statüsünün korunmak istendiği vurgulanıyordu (Danış 2007: 10). Fakat Rusya Karadeniz'deki Osmanlı hâkimiyetine son vermek ve bölgede üstünlük elde etme isteğinden asla vazgeçmedi.

Osmanlı Devleti'nin İran ile sorunlar yaşadığı bir dönemde, Rusların 1711 Prut Antlaşmasına aykırı olarak gösterdiği faaliyetler, maceraya atılmak istemeyen devlet yetkilileri tarafından görmezden geliniyordu. Fakat olası bir Rus saldırısına karşı, bir yandan Toprakkale ve Azak kalelerinin tamiri yapılırken, diğer yandan birkaç kalyon, çoğu firkate ve kancabaş ¹¹ cinsi gemiden oluşan ince bir filo oluşturularak (Uzunçarşılı, IV/I,266), Kaptan-ı Derya Canım Hoca komutasında Karadeniz'e gönderilen donanma Kırım sahillerine gitti (Suphî 2007:285; Özcan 2003: XVII, 349).

Beklenen Rus saldırısı biri Azak kalesi diğeri Kırım tarafından olmak üzere iki koldan gerçekleşti. 17 Zilkade 1148 / 30 Mart 1736'da Azak kalesi Ruslar tarafından muhasara altına alındı. Osmanlı hükümeti bu durum karşısında 20 Zilhicce 1148 / 2 Mayıs 1736'da Rusya'ya savaş ilan etti. Azak kalesi muhasara altında iken 24 Muharrem 1149 / 4 Haziran 1736'da Süleyman Paşa'nın seraskerliğinde İstanbul'dan gönderilen dört çektiri, kırk firkate ve kancabaştan oluşan donanma, Kefe'de bulunan Canım Hoca kuvvetlerine katıldı (*Keyfiyet-i Rusya*, 33b) ¹².

Osmanlı donanmasının Kefe'de bulunduğu sırada Ruslar Ur kalesini muhasara altına almışlardı. Kırım hanı kale dışında Ruslara karşı mücadele ettiyse de başarılı olamadı. Ur kalesi bir haftalık direnişten sonra düştü. Rusların Kırım içlerine doğru ilerlemesi üzerine, başlangıçta kendilerine sığınacak sahilleri kullanarak asker çıkarmak ve Azak kalesini savunma görevleri verilmiş olan kaptan-ı derya ve donanma komutanları aralarında müşavereye bu-

lundular ve Azak'a gittikleri takdirde Kırım'ın tehlikeye düşeceğine kanaat getirdiler. Kırım Hanı da; "Kırım'dan donanmanın gayrı mahalle gitmesi bir vechile münasip değildir" haberini gönderince Azak'a gitmekten vazgeçtiler (*Keyfiyet-i Rusya*, 35a). Rusların ilerleyişi devam etti. Geçtikleri yerleri yakıp yıkarak Gözleve'ye ulaşan Rus kuvvetleri burayı da tahrip ettiler. İnce donanma tarafından 8 Safer 1149 / 18 Haziran 1736'da balyemez toplar ve takviye kuvvetler getirildi. Bu sırada Kefe'den gelen yaklaşık iki bin asker Çürük taşrasında birleşerek çadırlar kurup buraya yerleştiler. Burada birkaç gün konakladıktan sonra Bahçesaray'a ulaşmış olan Rus kuvvetlerini takibe başladılar. Donanma askeri ile takviye edilmiş Osmanlı kuvvetleri önce Bahçesaray'da, ardından Ak Mescit'te Rus kuvvetlerine ağır zayıatlar verdirmeye başlayınca Ruslar Ur kalesine geri çekildiler. Geri dönüş yolunda ortaya çıkan salgın hastalık nedeniyle pek çok Rus askeri hayatını kaybetti (*Keyfiyet-i Rusya*, 37b). 15 Safer 1149 / 25 Haziran 1736'da Kefe'de bulunan Canım Hoca'ya yazılan hüküm ile Varna iskelesinden 17 parça gemi ile Kefe'ye gönderilen asker ve mühimmatın teslim alınarak, gemilerin derhal geri gönderilmesi istenmişti (Danış 2007:117).

17 Zilkade 1148 / 30 Mart 1736'dan bu yana Ruslar tarafından muhasara altında tutulan Azak kalesi 20 Safer 1149 / 30 Haziran 1736'da teslim olmak zorunda kaldı. Bu haberin Kefe'de bulunan kaptan-ı derya tarafından öğrenilmesi üzerine, önce donanma komutanlarından Süleyman Paşa, Osman Paşa ve Mustafa Paşa; bunlardan birkaç gün sonra da Kızılhisarlı Mustafa Bey, Rusların saldırma ihtimaline karşı Yenikale'ye gönderildiler.

I. Mahmud 1 Rebiyülevvel 1149 / 10 Temmuz 1736'da Kaptan-ı Derya Canım Hoca'ya, Özi'nin Rus muhasarasından korunması için gerekli tedbirleri almasını ve donanmadan iki çektiri, beş firkate ve beş kancabaş gemiden oluşan filonun vakit kaybetmeksizin bölgeye göndermesini ferman buyurdu (Danış 2007: 114; Özcan 2003:XVII,348-352). Bunun üzerine Yenikale'de bulunan kaptanlardan Ömer Bey ve Ali Paşazade Süleyman Paşa Özi'ye gittiler (*Keyfiyet-i Rusya*, 42b).

Kaptan-ı Derya Canım Hoca'ya gönderilen 28 Rebiyülevvel 1149 / 6 Ağustos 1736 tarihli hükümde, Canım Hoca'nın Kırım Hanı Kaplan Giray ile müşavere ederek hareket etmesi istendi. Bu hükümden anlaşıldığına göre Kefe'de bulunan Osmanlı kuvvetlerine takviye olarak Varna iskelesinden iki bin levent, üç bin yeniçeri, bin cebeci ve dört bin topçu askeri gönderildi.

İran tarafından Trabzon iskelesine gelen Mısır askerine vakit kaybetmeksizin Canım Hoca'ya katılmak üzere hareket etmesi talimatı verildi. İstanbul'da hazırlanan cephane ve erzak gemilere yüklenip yola çıkarıldı. Tersâne-i Âmirde bulunan üç bin tüfek kullanan kalyoncu neferatı ile Karadeniz sahil kasabalarından Kapıcıbaşı Ömer ve Turnacıbaşı Ali marifetiyle toplanan üç bin yeniçerinin Sinop iskelesinden acil olarak gemilerle donanmaya katılmak üzere sevk edildi (C.ASK. 43675; Daniş, 2007:140,141).

10 Rebiyülâhır 1149 / 18 Ağustos 1736'da bütün firkate ve kancabaşlar Yenikale'ye geldiler. Kefe'de bulunan Kaptan-ı Derya Canım Hoca'nın emriyle çektiriler tamir ettirilmek üzere Taman'a gönderildi. Firkate ile kancabaşlar ise Yenikale'nin muhafazasında bırakıldılar. Bu sırada Kırım Hanı Kaplan Giray'ın azledilip yerine Kalgay'ın han olduğu haberi geldi. Taman'da tamir edilen çektiriler, on gün sonra buradan hareketle Kerç'e geldiler. Daha önce Tuzla'da beklemekte olan firkateler de Kefe'ye gelerek donanmaya katıldılar (*Keyfiyet-i Rusya*, 42b-43a; Daniş, 2007:86,87).

Donanmanın İstanbul'a Geri Dönüşü: Osmanlı harp plânı gereğince Canım Hoca ve donanmanın kış mevsimini Kırım sahilllerinde geçirmesi gerekiyordu. Fakat Canım Hoca; "Asker dağılır, hâli tekneler ile kıslamak gayr-i münâsibdir." diyerek henüz Padişah tarafından geri dönüş fermanı gelmediği halde, donanma ile 24 Rebiyülâhır 1149 / 1 Eylül 1736'da Kefe'den ayrılarak İstanbul'a doğru hareket etti (Şem'dânî-zâde 1976: 64). Balıklava açıklarında iken büyük bir fırtına çıkınca, geri dönülerek Yalta limanına demir atıldı. Fırtınanın şiddetini artırması üzerine Sudak limanına geri dönüldü ve burada bir gün beklendikten sonra 3 Cemaziyülevvel 1149 / 9 Eylül 1736'da yeniden yola çıkıldı. Donanma güvenli bir şekilde Karadeniz'i aşip Ereğli'ye demir atmıştı ki 11 Cemaziyülevvel 1149 / 17 Eylül 1736'da Padişah'ın bir hattı Canım Hoca'ya ulaştı. Bu Hatt-ı Hümayun'da; "Düstur u mükerrerrem vezîrim Kapudân Paşa, işbu sene-i mübârekde Kırım cezîresini bırakup gelmek bir vechle münâsib değil iken istima' oldu ki ol taraftan azm-i râh etmişsiz. İmdi donanma-yı hümayûnum ile bulunduğun mahalde meks edüp âhir hatt-ı hümayûn-ı şevket makrûnum gitmeyince bulunduğun mahalden hareket etmiyesiz." denilerek donanmanın kendisinin izni olmadan Kefe'den ayrılmış olması nedeniyle Canım Hoca tenkit edilmişti. Birkaç gün sonra da Haseki Ağa donanmanın İstanbul'a dönmesine izin verildiğine dair yeni bir ferman getirdi. Dönüş

yolunda çıkan fırtınaya rağmen kalyonlar yollarına devam ederken, kaptan-ı deryanın baştardası ve çektiriler bir hafta kadar Kefken'de beklemek zorunda kaldılar. Fırtınanın dinmesi üzerine tekrar yola çıkıldı ve 29 Cemaziülevvel 1149 / 5 Ekim 1736'da önce Anadolu Kavağı önüne gelinip şenlikler yapıldı. Sarıyer önlerinde bekleyen kalyonlarda yedeğe alınarak birlikte Beşiktaş önüne demir atıldı.

Azli ve Sürgün Edilmesi: Donanmanın İstanbul'a dönmesinden sonra Canım Hoca izinsiz olarak Kefe'den ayrıldığı için 10 Recep 1149 / 14 Kasım 1736'da azledilerek (Bostan 2014:187) malı miriye ahzedildi. Yerine Laz Ali Paşa kaptan-ı derya oldu. Kendisi de Bostancıbaşı'nın kancabaşı ile Fenerbahçe'ye gönderilip, oradan Kütahya'ya sürgün edildi (*Keyfiyet-i Rusya*, 44b; Danış 2007: 88). Subhî Efendi, Canım Hoca'nın Kırım taraflarında bir münasip mahalde kışlaması ferman olunmuşken İstanbul tarafına dönmesi sebebiyle azledildiğini belirtmektedir (Suphî 2007:314). Padişahın emri ile Canım Hoca'ya hazineden 1100 Guruş harçlık verildi (C.BH;128/6200).

Sefinetü'l Vüzera'da Canım Hoca Mehmed Paşa'nın sürgünde yaşadığı Kütahya'da 1149 / 1737 yılında vefat ettiği belirtilmişse de (Mehmed Hafid 1952: 49) bu bilginin doğru olmadığı anlaşıyor. Çünkü Canım Hoca'nın Kütahya'daki sürgün hayatı İstanköy adasında kalyon inşasına memur edilmesi ile sona ermiştir. Canım Hoca'ya baharda sefere çıkılabilmesi için Kasım ayı gelmeden kalyonu hazırlayarak tersaneye getirmesi talimatı verilmiştir (Aydın 2011: 74). 29 Zilhicce 1149 / 30 Nisan 1737 tarihli belgede yer alan "Sâbika deryâ kapudanı Canım Hoca hazretlerinin İstanköy ceziyesinde inşa eylediği cedid kalyon" ifadelerinden anlaşıldığına göre bu kalyonların yapımını tamamlanarak hizmete sunulmuştur (C.BH;121/5883) . 13 Zilhicce 1153 / 1 Mart 1741 tarihli bir belgede yer alan "Tâ'if nâm mahalde bundan akdem vedâ'ı âlem-i fânî iden merhûm Canım Hoca Mehmed Paşa" ifadelerinden de kendisinin Taif'te vefat ettiğini tespit ediyoruz. Bu belgeye göre sâbikâ kaptan-ı derya müteveffâ Canım Hoca Mehmed Paşa'nın metrukâtı olan ve yirmi sekiz bin on beş guruş değerinde olan eşyası o dönemde Mekke'de bulunan Vezir Ali Paşa marifetiyle Surre Emmini olan Hacı İbrahim Ağa'ya teslim edilip İstanbul'a gönderilmiştir (C.ML: 244/ 10143). Kesin tarihi tespit edilememekle birlikte ölümü 1741 yılının başlarında olmalıdır.

5. KİŞİLİĞİ

Leventlikten yetişerek kaptan-ı deryalık makamına kadar yükselen, bir diğer tabirle alaylı olarak Osmanlı donanmasında hizmet eden Canım Hoca'nın, yasak olduğu halde tersanede kahvehane açtırması, Kefe'den donanma ile birlikte padişahın izni olmaksızın ayrılması gibi uygulamaları, başına buyruk bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Şem'dânî-zâde "Aslı Trabluslu olduğundan sefeye perest olup, şân-ı vezareti kayırmıyor" diyerek Canım Hoca'nın vezaretin getirdiği ağırlığı taşıyamadığını ima etmiştir (Şem'dânî-zâde 1976: 21; Mehmed Hafid 1952: 48). Vakanüvis Subhî Efendi de onunla ilgili olarak eserinde "Hacı Mehmed Paşa hadd-i zâtında hafif ü sebük-seyr ve neşv ü nemâsı Cezâyir'de olmağla lisân-ı devlete ve muktezâ-yı şân-ı vezâretten bî-haber olup..." ifadelerine yer vermiştir (Suphî 2007: 84,85). İkinci kez kaptan-ı deryalığa getirildiği dönemde Patrona Halil ve adamlarının desteğini almasına rağmen, onların katledilmesinde aktif bir rol almış olması ise devlet otoritesinin korunması hususunda tavizkar olmadığını ortaya koymaktadır. *Sicilli Osmanî*'de kendisinin iyi bir denizci olduğu vurgulanmıştır (Mehmed Süreyya 1996: IV, 230).

Ailesi hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Canım Hoca'nın torunu Mustafa Bey'in 1184 / 1770 yılında küçük ruznamçecilik görevinde bulunduğunu görüyoruz (C.ML:325 / 13376).

Açıklamalar

- 1 Kalyonların kalıcı olarak 1682'den itibaren donanmada hizmet vermeye başlamaları ile birlikte bu gemilerde görevlendirilen personelden birisi de Hoca tabir edilen görevlilerdir. Kendilerine bu tarihlerde gündelik 30 akçe ödenmektedir. 1123/1711'de Kör Ali Kaptan Kalyonu personeli arasında hoca unvanlı bir görevli de bulunmaktaydı (Aydın 2011:297, 303). Canım Hoca ile aynı dönemlerde kaptan-ı derya olan Süleyman Hoca için de bu tabir kullanılmıştır.
- 2 "Leventlik" hakkında bkz. Uzunçarşılı 1988: 479; Uzunçarşılı 1977: VII, 46-48; İlgürel 2003:XXVII, 149-151; Cezar 1965: 170.
- 3 Şehitiye, kısaca şitye de denilen yalnız yelkenle hareket eden iki direkli bir gemidir. Küçükleri 17,5-20 metre, büyükleri 22-28 metre arasında

değişmektedir. Büyük şehtiyelerin üç direkli olanları da bulunuyordu. Osmanlı şehtiyeleri ilk defa muhtemelen XVIII. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmıştı (Bostan 2005: 390).

- 4 C.BH: 23/1106. Nolu belgeye göre iki parça kalyon yaptırmak üzere Sinop iskelesinde bulunduğu sırada, 29 Zilhicce 1125 / 16 Ocak 1714 tarihli bir emir ile kendisine tahsis edilmiş olan ödenek ve diğer işlerini güvendiği bir kâtibe bırakarak derhal İstanbul'a gelmesi istenmiştir.
- 5 Kakum kürkü, kuzey bölgelerde yaşayan, sansara benzer, siyah kuyruklu, derisi çok makbul bir hayvan kürküdür. Osmanlılar döneminde padişah ve devlet ileri gelenleri tarafından giyilirdi. Kakumun beyazlığı temizlik ve saflığı simgelerdi (Ayhan 2007:196).
- 6 Tombaz; yelkeni, ikişer demiri ve kürekleri bulunan bir gemidir. Nehirlerde köprü dubası olarak kullanılan, güvertesiz ve altı düz kayak olarak da tarif edilmiştir. 1699 da Basra'nın fethi amacıyla Bağdat'ta Dicle üzerinden geçiş için tombaz inşa edilmiştir. XVII. Yüzyılın sonlarına doğru çoğunlukla köprü amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. (Bostan 2005;248).
- 7 Ali Emiri I. Mahmud:261/ 21152 No.lu belgenin üzerinde "Sayda Eyaleti Ahmed Paşa merkûma ihsân olunmuşdur. Ve hıfz u hırâsetine dikkat eyliye sonra kendisi bilür." şeklindeki nottan Hafız Ahmed Paşa'nın hâlâ yeni görevine gitmediği anlaşılmaktadır. Sayda Eyaleti'nin korsan saldırılarına açık olduğu ve kendisinin biran evvel görev yerine gitmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- 8 Abdi Tarihi 1999: 55'te Rebiyülevvelde hilat giydiği belirtilmiş fakat Faik Reşit Unat bu tarihin Rebiyülâhır olması gerektiği notunu düşmüştür.
- 9 Toplantı tarihi olarak Suphî (2007: 63) 13 Cemaziyülevvel 1143 ; Abdi (1999: 56) 13 Rebiyülevvel 1143 tarihini vermiştir.
- 10 Bu dönemde sırasıyla Abdi Paşa (11 Zilkade 1143/18 Mayıs 1731-20 Rebiyülevvel 1144 / 22 Eylül 1731), Şahin Mehmed Paşa (20 Rebiyülevvel 1144/22 Eylül 1731- 29 Cemaziyülevvel 1144/ 29 Kasım 1731), Muratıp Süleyman Hoca (29 Cemaziyülevvel 1144/ 29 Kasım 1731-18 Zilhicce 1144-12 Haziran 1732), Bekir Paşa (18 Zilhicce 1144-12 Haziran 1732- Mayıs 1733) kaptan-ı deryalık yapmışlardır.

- 11 İnce donanma gemilerinden biri olup nehirlerde, sığ sularda asker, mühimmat ve zahire taşımak için kullanılan kayık türü bir gemidir. Baş ve kış kısımları kancaya benzediği için bu isim verilmiştir (Bkz: Uzunçarşılı 1988: 457; Bostan 2003: 90, 91; Bostan 2005:244).
- 12 Danış 2007, çalışmasının ekleri arasında yer alan *Keyfiyet-i Rusya Bîrinci Sefer* isimli yazma eserin transkripsiyonundan yararlanılmış olup, dipnotta *Keyfiyet-i Rusya* olarak gösterilmiştir.

Kaynaklar

BOA: (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

AE. SAMD. III.(Ali Emiri, III. Ahmed Dönemi) : 208/ 20095;
A.E. I. Mahmud (Ali Emiri, I. Mahmud Dönemi) :261/ 21152.
C. AS:43675; C.BH: (Cevdet Bahriye); Dosya No/Gömlek No: 28/1334;
105/5077; 23/1106; 9/440; 97/ 4686; 121/5883; 128/ 6200; 182/8576;
C.DH.(Cevdet Dâhiliye): 247/12309;
C.ML. (Cevdet Maliye): 244/10143; 325/13376;
İE. TCT (İbnül Emin):15 /1727.

Kaynak ve Araştırma Eserler:

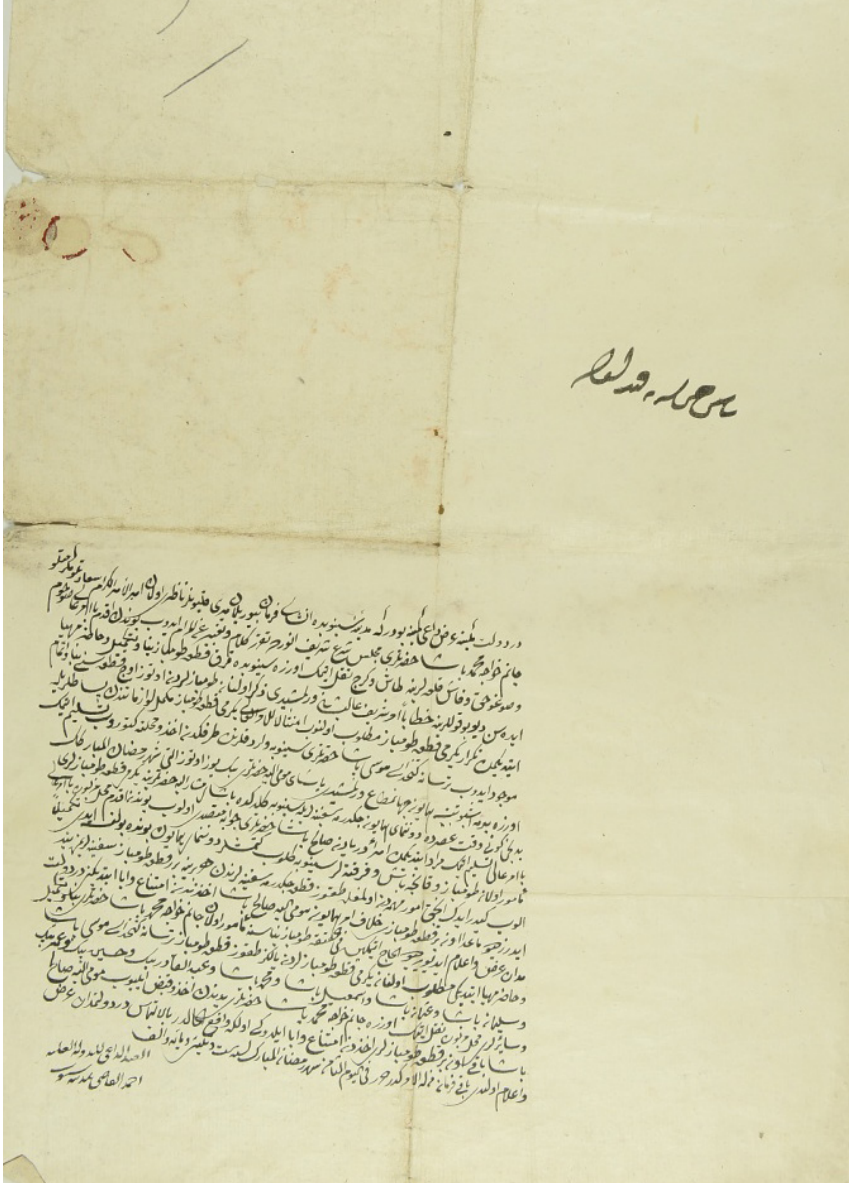
Aktepe, Münir (1989). “Ahmed III”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, II, İstanbul: 34-38.
Abdi Tarihi 1730 Patrona Halil İhtilâli Hakkında Bir Eser, (1999). Hzr. Faik Reşit Unat, Ankara: TTK
Ayhan, Fatma (2007). “Türk Giyim Kuşamında Kürk”, 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül Ankara*:189-202.
Aydın, Yusuf Alperen (2011), *Sultanın Kalyonları Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770)*, İstanbul: Küre Yayınları.
Bostan, İdris (2003). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara: TTK.

- (2005). *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul, Bilge Yayım Haberçilik ve Danışmanlık Ltd.Şti.
- (2014). *İstanbul'un 100 Denizcisi*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Cezar, Mustafa (1965). *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No:28
- Destarı Sâlih Tarihi* (1962). Hzr. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara. TTK
- Danış, İlhami (2007). *1736-1739 Savaşlarında Karadeniz'de Osmanlı Donanması*, İÜ. Sosyal Bil. Ens. Tarih ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Emecen, Feridun (2007). "Osman II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIII, İstanbul: 454-456.
- Hammer, B.J. Von Purgstall (2003). *Osmanlı Devleti Tarihi*, XIII, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hasan Safi (2013). *Trablusgarp Tarihi*, Hzr. Abdullah Erdem Taş, Muhammed Tandoğan, Aydın Özkan, İstanbul: ORDAF Yayınları.
- İlgürel, Mücteba (2003). "Levent", XXVII, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 149-151.
- İnalcık, Halil (2008). "Karadeniz'de Kazaklar ve Rusya", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, I, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Karahasanoğlu, Selim (2009). "Politics and Governance in The Ottoman Empire The Rebellion of 1730, Vâkı'a Takrîri BinYüz Kırk Üç'de Terkiib Olunmuştur". *Turkish Sources*, LXXXIV, Harvard University, Boston:139-151.
- (2009). *A Tulip Age Legend : Consumer Behavior and Material Culture in The Ottoman Empire (1718-1730)*, Binghamton University, New York.
- (2009). "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanı Üzerine Yeni Bir Eser; VâkıaTakrîri Bin Yüz Kırk Üç'de Tertib Olunmuştur." *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVIII (46), Ankara: 183.
- Kazasker Mehmed Hafid (1952). *Sefinetü'l-Vüzera*, Hzr. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi.

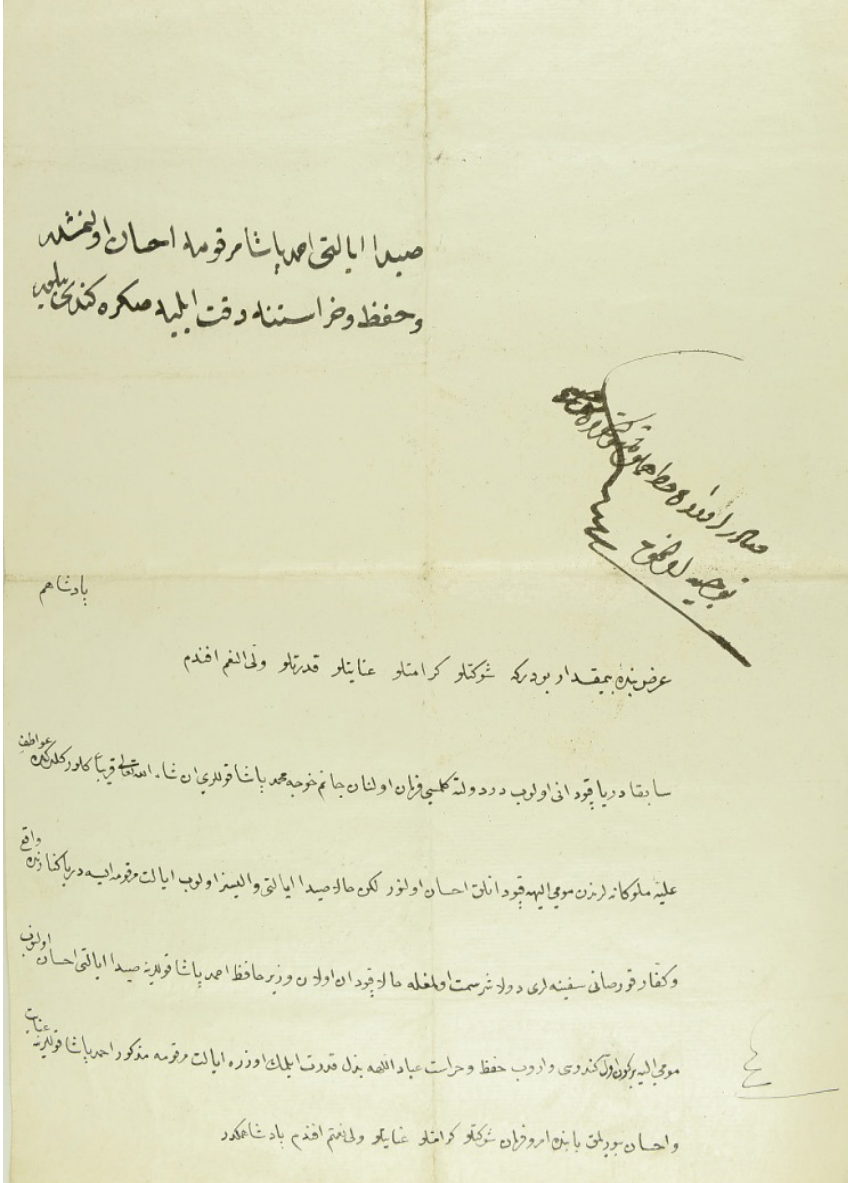
- Mehmed Nuri ve Mahmud Naci (2012). *Trablusgarp*, Hedefteki Ülke Libya'nın Tarihi, Hrz. Ahmet Kavas, Abdullah Erdem Taş, Muhammed Tandoğan, İstanbul: ORDAF Yayınları.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*, IV, Hrz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Nehicüddin Efendi (2013). Tarih-i İbn-i Galbun Der-Beyan-ı Tarblusgarp, Hrz. Abdullah Erdem Taş, Muhammed Tandoğan, Aydın Özkan, İstanbul : ORDAF Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir (2003). “Mahmud I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII, Ankara: 348-352.
- Râşid Mehmed Efendi (2013). *Tarih-i Râşid*, II, Hrz. Abdülkadir Özcan ve Yunus Uğur, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Setton, Kenneth Meyer (1991). *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*. Philadelphia: The American Philosophical Society.
- Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi (1976). *Mür'it Tevârih*, Hrz. Münir Aktepe, İstanbul Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2088
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara: TTK.
- (1978). *Osmanlı Tarihi*, IV / I, Ankara: TTK.
- (1977). “Levend” *İslam Ansiklopedisi*, VII, Ankara: MEB Yayınları, 46-48.
- Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi (2007). *Subhî Tarihi, Sâmi ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Hrz. Mesut Aydıner, İstanbul: Kitabevi.

Ekler:

Ek 1. A.E.III. AHMED; 208/20095. (Canım Hoca Mehmed Paşa'nın Karadeniz'de Sohum ve Soğucak Kalelerine Malzeme Taşması Hakkında Belge)

Ek 2. A.E. I. MAHMUD,261/21152. (Canım Hoca Mehmed Paşa'nın Kaptan-ı Deryalığa Tayin Edilmek Üzere İstanbul'a Davet Edildiğine Dair Belge.)

Captain of the Seas Canım Hoca Mehmed Pasha

Meltem Aydın*

Abstract

Canım Hoca Mehmed Pasha is one of the sailors and captains who have been mentioned in the Ottoman chronicles and archival documents since 1706. He was appointed to the commandership of the Ottoman naval services three times at intervals in the periods of III. Ahmed and I. Mahmud.

Canım Hoca Mehmed Pasha as a commander of the Ottoman naval forces participated to the Ottoman –Venetian struggle in the Mediterranean Sea and the Ottoman – Russian struggle in the Black Sea in a time the Ottoman State made an effort to overcome negative effects of the Karlowitz Treaty.

It seems that he could not receive the attention that he deserves in the Ottoman history even though he had critical services in Ottoman navy. His bold actions and disagreements with other statesmen played a very important role in his removal. In this study, it is aimed to shed light on Canım Hoca's activities in the navy and on the events of the time based on the archives and chronicles of his time.

Keywords

Ottoman, Canım Hoca Mehmed Pasha, High Admiral, Patrona Halil Rebellion, Tulip Age

* Assist. Prof. Dr., Kafkas University, Faculty of Fine Arts, Department of Basic Education – Kars/Turkey
meltemtokucu@gmail.com

Капитан моря Жаным Хожа Мехмед Паша

Мелтем Айдын*

Аннотация

Жаным Хожа Мехмед Паша, является одним из часто упомянутых капитанов в Османских хронологиях и архивах начиная с 1706 года. Во время правления Султана Ахмеда III и Султана Махмуда I три раза, с промежуткой, служил капитаном моря. В периоде, когда Османская Империя была в усилении избавиться от неприятных последствий Карловицкого мирного договора, он принимал участие в борьбе против Венецианцев в Средиземном море, и против русских в Черном море. Несмотря на важные морские службы, он не получил свое достойное место в Османской истории. Недопонимания между высокопоставленными государственными лицами, смелость в отношениях, привел к увольнению. В данной работе, благодаря хронологиям и архивным документам того периода, более подробно рассматриваются события и деятельности Мехмет Паши в морском флоте.

Ключевые слова

Османский, Жаным Ходжа Мехмет Паша, капитан-дере, восстание Патрона Халил, период Лале

* и.о.доц.док., Университет Кавказ, Факультет изобразительных искусств, кафедра базового образования - Карс /Турция
meltemtokucu@gmail.com